

Kansen voor de Nederlandse watersector in Italië – 23 maart 2016

Inhoudsopgave

Executive Summary.....	3
1. Doelstelling.....	5
2. Introductie.....	5
3. Nationaal beleid op gebied van water.....	5
4. Interesse van de Italiaanse deltatechnologiesector voor samenwerking en kansen voor Nederland.....	6
5. Ontwikkelingen in de Italiaanse waterzuiveringssector en kansen voor Nederland.....	8
6. Nederlands-Italiaanse Workshop & Matchmaking Water.....	9
7. Bijlage: overzicht kansen voor samenwerking met Nederland (regionaal niveau).....	10
<i>Lombardije</i>	10
<i>Ligurië</i>	11
<i>Veneto</i>	11
<i>Emilia-Romagna</i>	12
<i>Piemonte</i>	12
<i>Toscane</i>	12
<i>Lazio</i>	13

Executive summary

- De Nederlandse ambassade in Rome organiseert samen met het consulaat generaal in Milaan, het Netherlands Water Partnership en een aantal Italiaanse partijen in mei (voorlopige data 30 en 31 mei) een *Nederland-Italiaanse Workshop & Matchmaking Water* (deltatechnologie en waterzuiveringstechnologie) in Rome. Doel is om Nederlandse en Italiaanse bedrijven en overheidsinstellingen aan elkaar te koppelen voor samenwerking op waterprojecten zowel in Italië als daarbuiten.
- Premier Mark Rutte en de Italiaanse premier Matteo Renzi hebben op 5 februari in Nederland afgesproken om op enkele groeigebieden de bilaterale samenwerking tussen Italië en Nederland te intensiveren. Hierbij is ook de intensivering van de samenwerking op het gebied van watermanagement opgebracht. Het waterevenement in Rome is tevens een belangrijke follow-up van deze afspraak.
- De Italiaanse waterbouwbedrijven en waterbouwkundige ingenieursbureaus zijn zeer geïnteresseerd om samenwerkingsvormen tussen Nederlandse en Italiaanse bedrijven te identificeren voor grotere *deltatechnologie* projecten in Italië, in samenwerking tussen Nederlandse en Italiaanse bedrijven op o.a. Europese projecten en in samenwerking in landen buiten Europa, zoals het Verre Oosten en de Golfregio.
- Kansen voor verdere samenwerking in Italië liggen vooral op het gebied van kennisdeling over de Nederlandse wateraanpak en het aspect van Governance hierbij. Deze interesse krijgt gestalte in concrete projecten zoals de *Zandmotor* ('Building with nature') en *Ruimte voor de Rivier*, duurzame kustbeschermings- en -onderhoudswerkzaamheden waaronder zandsuppletie, waterzuivering en waterkwaliteit, (her)ontwikkeling van havens en samenwerking op internationale deltatechnologie projecten.
- Qua regio's liggen de meeste kansen in Lombardije, Ligurië, Veneto, Emilia Romagna, Toscane en Lazio. Dit jaar wordt een aantal concrete waterprojecten aanbesteed.
- Ook de subsector *waterzuiveringstechnologie* biedt kansen voor Nederland. Italië loopt erg achter op het gebied van efficiënte en geavanceerde waterzuiveringstechnologie. Voor de periode 2014-2020 wordt hiervoor door de nationale overheid € 2,4 miljard vrijgemaakt, waarvan het grootste deel worden aanbesteed in Zuid-Italië. Het betreft vooral de regio's Sicilië, Calabrië, Campanië, Basilicata, Puglia en Sardinië. Voorwaarde is wel dat de waterzuiveringsindustrie efficiënter te werk moet gaan en de aanbestedingsprocedures en de uitvoering van projecten sneller en soepeler verlopen. Italië is heel geïnteresseerd in Nederlandse expertise in deze sector. Interessante kansen liggen vooral op het gebied van stedelijk afvalwater, herstel van (water)bodemkwaliteit en hergebruik van water. De vraag in het noorden is vooral toegespitst op de vervanging van bestaande, verouderde installaties en bouw van nieuwe installaties als gevolg van nieuwbouwwijken, de aanleg en upgradering van waterzuiveringsinstallaties voor bedrijven om te kunnen voldoen aan de Europese Waterkwaliteitsrichtlijnen (als gevolg van de recessie loopt men achter v.w.b. de upgradering van bestaande installaties). Men is ook zeer geïnteresseerd in de valorisatie van restproducten van waterzuivering (nutriënten e.d.).
- In Italië is de laatste jaren meer sprake van een integrale wateraanpak. De nationale overheid en regionale overheden hebben in 2014 en 2015 beleidsplannen opgesteld om Italië preventief beter te beschermen tegen watersnoodrampen. Voor de periode 2014-2020 is € 7 miljard aan publieke middelen beschikbaar. Hiervan is € 1,3 miljard uitgetrokken voor de bescherming van stedelijke gebieden in vooral Noord- en Midden-Italië, Sicilië, Sardinië en Campanië. Eind 2015 is € 800 miljoen beschikbaar gesteld voor de noodzakelijke infrastructuur in stedelijke gebieden in de regio's Toscane, Marken, Ligurië, Emilia Romagna, Veneto en Lombardije. Het betreft vooral projecten gericht op de bouw van structuren die overstromingen van rivieren en beken moeten voorkomen of in goede banen moeten leiden en haalbaarheidsstudies hiervoor. In 2016 wordt een groot aantal projecten aanbesteed door de respectievelijke regio's.
- Daarnaast werkt de regering aan een Nationaal Kustbeschermingsplan dat in september 2016 wordt gepresenteerd.
- De Italiaanse regio's staan in toenemende mate open voor samenwerking met Nederlandse provincies. Regio Lombardije en Provincie Zuid Holland zijn daar het verst in (stedelijke waterproblematiek en samenwerking bij waterzuivering met het oog op de extractie en valorisatie van nutriënten). Mogelijkheden voor samenwerking met Noord-Brabant zullen nader onderzocht worden. De samenwerking op regionaal niveau heeft ook een strategisch doel t.w. gezamenlijk lobbyen in

Brussel en samenwerking bij het meedingen aan EU-fondsen zoals Horizon 2020. Zuid-Holland en Noord-Brabant doen mee aan het Vanguard project met diverse Italiaanse regio's waaronder Lombardije en Emilia Romagna. De beginnende samenwerking tussen de eerdergenoemde lagere overheden op het gebied van waterzuivering in relatie tot nutriënten, maar ook op het gebied van 'Ruimte voor de rivier' kan aan Italiaanse kant worden uitgebreid naar het hele stroomgebied van rivier de Po. Hierover zal op korte termijn worden gesproken met de Autorità del Bacino del Po.

1. Doelstelling

Dit rapport is een eerste scan van de ontwikkelingen en kansen in de Italiaanse watersector, gebaseerd op een aantal high-level gesprekken met Italiaanse nationale, regionale en lokale autoriteiten, Italiaanse bedrijven en brancheorganisaties die de afgelopen 6 maanden plaats hebben gevonden.

Het beoogde doel is om de samenwerking tussen Italië en Nederland op het gebied van multi-level en cross-sectoraal integraal waterbeheer verder te intensiveren. Het betreft in het bijzonder de Italiaans-Nederlandse samenwerking op G2G, G2B en B2B niveau met als doel de Nederlandse waterexport naar Italië te vergroten en de positie binnen Zuid-Europa te versterken.

Als *roadmap* van dit samenwerkingsproces kunnen de volgende thema's worden genoemd: water als bindend element binnen de Nederlandse export naar Italië en de omliggende regio (Balkan, Noord-Afrika, Midden-Oosten); zorgen voor verbindingen met andere sectoren – Water en Stad, Water en Energy, Water en Nutriënten, Water en Logistiek (o.a. EU TEN-T, haven Rotterdam –Genua), Water en Agro, etc.

Als korte termijn activiteit wordt in mei een handelsmissie georganiseerd als 'stepping stone' om de samenwerking op concrete leads te identificeren. Na deze missie zal een verslag opgesteld worden en een evaluatie plaatsvinden om de verdere vervolgstappen gezamenlijk te bepalen en de commitment van beide kanten (Italië en Nederland) nader vast te leggen.

2. Introductie

De afgelopen jaren is de schade in Italië door natuurrampen, zoals overstromingen en aardverschuivingen als gevolg van hevige neerslag en kusterosie, flink toegenomen. Delen van Italië zijn zwaar getroffen geweest door hevig noodweer. De regio's die het meest getroffen zijn, zijn Veneto, Ligurië, Emilia Romagna, Toscane en Calabrië. Bij de aanpak van de waterproblematiek loopt Italië in vergelijking tot andere West-Europese landen enigszins achter. In het verleden zijn er veel beloftes en plannen gemaakt die nooit zijn uitgevoerd. Er werd vaak pas ingegrepen nadat er een ramp was geweest en in enkele gevallen waren deze onvoldoende. De nationale overheid en verschillende regionale overheden hebben in 2014 en 2015 beleidsplannen opgesteld om Italië preventief beter te beschermen tegen dit soort noodsituaties.

3. Nationaal beleid op het gebied van water

3.a Nationaal Plan hydro geologische rampen 2014-2020

In november 2014 is men begonnen met het opstellen van het *Nationaal Plan ter preventie en bestrijding van hydro geologische rampen 2014-2020*. Er zijn in totaal voor € 7 miljard aan publieke middelen beschikbaar: € 1,2 miljard nog te besteden geld afkomstig van oude programma's, € 4,5 miljard euro voor de nieuwe programmering en € 1,3 miljard voor stedelijke gebieden. Het laatste onderdeel van het plan is het meest concreet en bestaat uit 132 projecten voor de veiligheid in stedelijke gebieden. Het betreft 20 stedelijke gebieden verspreid over Italië, in het bijzonder over Noord- en Midden-Italië, Sicilië, Sardinië en Campanië. Zie ook bijlage I: "*Il Piano contro le alluvioni nelle città metropolitane*" (Plan tegen overstromingen in stedelijke gebieden).

De coördinatie is in handen van het agentschap *Italiasicura* (hangt direct onder de Minister President) dat door Premier Renzi is opgericht met als doel om alle noodzakelijke projecten te plannen en te coördineren (in samenwerking met het Ministerie van Milieu, het Ministerie van Infrastructuur, de Protezione Civile, de Regio's), het aanbestedingsproces te controleren op transparantie en om de financiële middelen te verdelen over de regio's. De Presidenten van de regio's zijn aangewezen als zogenaamde *commissari straordinari per il dissesto idrogeologico* (*buitengewone commissarissen voor hydro geologische rampen*) voor de betreffende regio. Tot nu toe worden de meeste aanbestedingen van waterprojecten door de respectievelijke gemeentes gedaan, maar in de toekomst zal dit meer en meer door de regio's gebeuren.

Italiasicura houdt zich ook met de coördinatie in de waterzuiveringssector bezig. Hierover meer in paragraaf 4.

De website van Italiasicura: www.italiasicura.governo.it

3.b Meest recente ontwikkelingen

De Italiaanse regering heeft eind 2015 een deel van de projecten voor stedelijke gebieden (33 van de in totaal 132) goedgekeurd en geld beschikbaar gesteld ter waarde van ruim € 800 miljoen euro (€ 654 miljoen euro door nationale overheid; € 150 miljoen door de verschillende Regio's). Het eerste deel van dit plan is gericht op noodzakelijke infrastructuur in stedelijke gebieden in de regio's Toscane, Marken, Ligurië, Emilia Romagna, Veneto en Lombardije. Het betreft vooral projecten gericht op de bouw van structuren die overstromingen van rivieren en beken moeten voorkomen of in goede banen moeten leiden en haalbaarheidsstudies hiervoor. Deze projecten moeten voor het eind van het jaar aanbesteed worden. De aanbesteding voor deze werken wordt door de betreffende Regio's gedaan.

Overzicht waar € 654 miljoen euro aan financiering vanuit de nationale overheid voor bestemd zijn:

Genua:	275 miljoen
Milaan:	112 miljoen
Venezia:	62 miljoen
Florence:	56 miljoen
Pescara:	55 miljoen
Padova:	42 miljoen
Cesenatico:	19 miljoen
Olbia:	16 miljoen
Bologna:	9 miljoen
Overig:	9 miljoen

Zie bijlage I voor een overzicht van de concrete projecten en respectievelijke aanbestedingsbedragen voor bovengenoemde stedelijke gebieden.

3.c Nationaal Kustbeschermingsplan

Verder werkt de regering aan een Nationaal Kustbeschermingsplan. In het voorjaar van 2015 heeft het Italiaanse Ministerie van Milieu het *Nationaal overlegorgaan voor kusterosie* ingesteld. Hierbij zijn de 15 Regio's die aan zee liggen (van in totaal 20) betrokken. Het is voor het eerst dat Italië een gecoördineerde nationale aanpak heeft van de kusterosie en -bescherming. Voorheen bepaalde elke Regio individueel het beleid van kustbescherming. Doel is om op nationaal niveau de erosie van de Italiaanse kusten, de toegankelijke offshore zandafzettingen en de behoefte aan zandsuppletie in kaart te brengen en te kwantificeren, gezamenlijke richtlijnen te ontwikkelen voor kustbescherming en noodzakelijke interventies te definiëren voor een periode van minimaal 10 jaar.

De eerste tussenliggende resultaten zullen in maart in Rome gepresenteerd worden, waarbij duidelijk moet worden welke zandvoorraden er offshore beschikbaar zijn en welke behoefte waar is. Het eindrapport wordt tijdens de water- en milieubeurs Remtech in september (21-23 sept.) in Ferrara gepresenteerd.

Eerste indicatie:

- Het toegankelijke potentieel *beschikbare* offshore zandafzettingen voor de ITA kusten bedraagt circa 590 miljoen m³; daarvan is 35% in concessie afgegeven aan Arenaria (Gruppo Maccaferri).
- De behoefte aan zand voor kustbescherming voor heel ITA ligt op 10-20 miljoen m³ per jaar.

4. Interesse van de Italiaanse deltatechnologiesector voor samenwerking en kansen voor Nederland

De grotere Italiaanse (water)bouwbedrijven zijn actief in verschillende onderdelen van deltatechnologie zoals waterwerken, havens, dijken, bruggen, drooglegging etc. Veelal zijn deze bouwbedrijven gediversifieerd en is maritieme bouw een onderdeel van hun bouwactiviteiten.

De belangrijkste Italiaanse bouwbedrijven (die tevens een belangrijk onderdeel hydraulische werken hebben) zijn:

- Astaldi SpA

- Bonatti SpA
- CGF Costruzione Generali SpA
- Cimolai Holding SpA
- C.M.C. Di Ravenna
- Condotte SpA
- Ghella SpA
- Grandi Lavori Fincosit SpA
- Maltauro SpA
- Pizzarotti & C. SpA
- Rizzani De Eccher SpA
- Salini Impregilo SpA
- Trevi SpA

Veel van deze bedrijven zijn naast Italië ook actief in het buitenland, vooral in de Balkanregio, Noord-Afrika, het Midden-Oosten en Zuid-Amerika. Hetzelfde geldt voor de grotere Italiaanse ingenieurbureaus. De Italiaanse bouwbedrijven in de watersector zijn verenigd in de Italiaanse brancheorganisatie voor de bouwsector ANCE (www.ance.it) en de Italiaanse waterbouwkundige ingenieurbureaus zijn verenigd in de brancheorganisatie van ingenieurs OICE (www.oice.it). ANCE heeft in totaal circa 20.000 leden, waarvan het merendeel MKB is. Voor een overzicht van de Italiaanse bouwsector wereldwijd zie de bijlage II “*Survey 2015 – The Italian Construction Companies in the World*”.

ANCE en OICE zijn geïnteresseerd om concrete samenwerkingsvormen tussen Nederlandse en Italiaanse bedrijven te identificeren voor grotere projecten in Italië, en mogelijk ook in landen buiten Italië, zoals het Verre Oosten (waar Italië minder voet aan de grond heeft), de Golfregio en Oost-Europa (o.a. de delta van de Donau). Ook het stimuleren van verdere samenwerking tussen Nederlandse en Italiaanse bedrijven op Europese waterprojecten is interessant.

Onderstaande kansen zijn voortgekomen uit een groot aantal gesprekken dat de ambassade in Rome en het consulaat-generaal in Milaan de afgelopen maanden heeft gevoerd met relevante stakeholders in de Italiaanse deltatechnologiesector (ministeries, onderzoeksinstellingen, brancheorganisaties, regio's, gemeenten, bedrijven):

- Verdere kennisdeling over de Nederlandse wateraanpak, vooral de Nederlandse aanpak van het Deltaprogramma en het aspect van Governance. Italië kan hierover nog veel van Nederland leren;
- Interesse in onze ervaringen met ‘Building with nature’ waaronder het Nederlandse *Zandmotor* project en het *Dijk-in-Duin* project in Katwijk: Italië is met de zandmotor al bekend, maar wil graag meer weten over hoe zo'n project meer ‘customized’ kan worden gemaakt voor ITA situaties (vooral het Noordelijke deel van de Adriatische zee is vergelijkbaar met de bodem van de Noordzee, maar in andere delen van de ITA kust ligt het zand veel dieper in zee of zijn er milieu gerelateerde beperkingen (bescherming bedreigde gewassen in zee); de totaal verschillende stromingssituatie in de Middellandse Zee is natuurlijk ook een beperking.
- Voor kustbeschermingswerkzaamheden zijn de grote baggerbedrijven Van Oord en Boskalis en andere waterbouwbedrijven interessant, vooral omdat de Italiaanse bedrijven niet de capaciteit hebben om vanuit grote diepten (20 meter of meer) zand op te pompen en te verschepen naar de kust. Er bestaat van Italiaanse kant grote interesse in vormen van samenwerking/joint-ventures tussen Nederland en Italiaanse waterbouwers. Zo hebben Arenaria en Boskalis al in joint-venture verband in Italië geopereerd.
- In september wordt tijdens Remtech in Ferrara het Nationale Kustbeschermingsplan gepresenteerd. DG Water/Regio Lazio wil graag via ons Van Oord en/of Boskalis uitnodigen om de Nederlandse best practices op het gebied van kustbescherming te presenteren. NB de ambassade en het consulaat-generaal hebben bij dit jaarlijks evenement al meerdere malen Nederlandse experts betrokken. Afgelopen september heeft Rijkswaterstaat een presentie gegeven over het NL kustbeschermingsprogramma.
- Aan de ene kant liggen er voor Nederland in Italië zelf kansen voor samenwerking op watergebied en aan de andere kant zijn zowel Nederlandse als Italiaanse bedrijven geïnteresseerd om samenwerkingsmogelijkheden te identificeren in landen buiten Europa (Verre Oosten, Midden-Oosten, Noord-Afrika, etc.).

5. Ontwikkelingen in de Italiaanse waterzuiveringssector en kansen voor Nederland

Italië loopt erg achter op het gebied van efficiënte en geavanceerde waterzuivering. Er wordt slechts 30-35 euro per inwoner geïnvesteerd in de sector, terwijl dit getal in Noordwest Europa gemiddeld op 80-150 euro per inwoner ligt. In de periode 2007-2013 werd er ruim 11,8 miljard euro geïnvesteerd in de waterzuiveringssector. Hiervan was 4,3 miljard euro (37 procent van de totale publieke investeringen) afkomstig uit het Ontwikkelings- en Cohesiefonds. Het overgrote deel van het publiek geld ging naar het Zuiden van Italië, te weten 72 procent (8,6 miljard euro). Dit percentage is zo hoog omdat het grootste gedeelte van de publieke investeringen uit cohesiefondsen komt en bedoeld is voor het verkleinen van welvaartsverschillen tussen Noord en Zuid. Van de totale investeringen wordt 95 procent gebruikt voor verspreiding en uitbreiding van de aquaducten, de riolering en waterzuivering. Centraal en Noord van Italië ontvangen respectievelijk 10 en 18 procent.

Uit het overheidsprogramma voor de periode 2014-2020 (nog in afrondingsfase) blijkt dat de nationale overheid 2,4 miljard euro vrijmaakt voor de waterzuiveringssector in Italië. 1,85 miljard euro hiervan is afkomstig uit het Ontwikkelings- en Cohesiefonds, en zal bijna volledig worden aanbesteed voor projecten in de Mezzogiorno.

Naast dit nationaal budget voor de waterzuivering sector, heeft Italië een akkoord bereikt met de Europese Commissie, het AdP (Accordo di Partenariato). Binnen dit akkoord is er specifiek ruimte gemaakt voor de verbetering van de waterzuiveringssector: 517 miljoen euro is vrijgemaakt voor de 'minder ontwikkelde regio's' te weten Sicilië, Calabrië, Campanië, Basilicata en Puglia, ook 'transitie regio' Sardinië valt onder deze regeling.

In de periode 2014-2020 zijn interventies gepland in het Zuiden voor het uitvoeren van verbeteringen in de waterinfrastructuur: Het gaat hier onder andere om verbeteringen van de watervoorziening, de watertoevoer naar steden en verbeteringen van de waterzuiveringscapaciteit. In Basilicata zal voor 102,3 miljoen euro worden geïnvesteerd, in Calabria 95,3 miljoen euro, in Campanië 177,5 miljoen euro, in Puglia 267,5 miljoen euro, in Sardinië 29,6 en in Sicilië 54,7 miljoen,

Veel publiek beschikbaar gesteld kapitaal wordt niet efficiënt gebruikt. In totaal zijn 885 projecten (met een waarde van 2,9 miljard euro) reeds gestart, maar nog niet afgerond. Daarbij komt dat 888 projecten (ter waarde van 3,2 miljard) nog niet eens gestart zijn. Het kost gemiddeld 5 tot 6 jaar voordat een investering gerealiseerd is. Opvallend hierbij is dat maar liefst 2,8 miljard van de niet gestarte projecten zich lokaliseren in Zuid-Italië.

Om de sector beter te laten functioneren dient een 'Recovery plan' te worden opgezet, waarbij de bedrijven in de waterzuiveringsindustrie efficiënter te werk moeten gaan. 'Naast efficiëntere bedrijven, zullen de overheidsinvesteringen moeten toenemen en efficiënter worden ingezet. Dit zal moeten leiden tot een kwaliteitsstijging in de watersector, waarbij 'Messina taferelen' niet langer zullen voorkomen. De Siciliaanse stad Messina heeft 15 dagen zonder water gezeten in afwachting van een technische reparatie.

Italië is heel geïnteresseerd in Nederlandse expertise in deze sector. Interessante kansen voor samenwerking zijn er vooral op het gebied van stedelijk afvalwater, herstel van (water)bodemkwaliteit en hergebruik van water.

In de Noord-Italiaanse regio's is veel aandacht voor hergebruik van water. Men is zich er van bewust dat door de klimaatverandering het risico op waterschaarste steeds groter wordt. Landbouw is een belangrijke sector in Italië en lijdt als eerste onder gebrek aan voldoende water.

Het bedrijf Nijhuis heeft in februari 2016 de samenwerking met Italiaanse partner Sinetra officieel bekend gemaakt. Samen hebben deze firma's al enkele interessante projecten afgerond waarbij bedrijven uit uiteenlopende sectoren zijn voorzien van een eigen waterzuiveringsinstallatie met in enkele gevallen de mogelijkheid om duurzame energie op te wekken. Het feit dat bedrijven hun eigen water zuiveren is een belangrijke ontwikkeling daar de centrale zuiveringsinstallaties de toevoer van looswater vaak niet aankunnen. Belangrijk is bij deze ontwikkelingen dat overheid en bedrijfsleven samenwerken

om tot efficiënte resultaten te komen. De Nederlandse “triple helix” en “green deal” formules zijn wat dat betreft zeer interessante voorbeelden.

Door de aanwezigheid van intensieve veeteelt in de Noord-Italiaanse regio's heeft men te kampen met lucht- en watervervuiling. Regionale overheden zien veel in fosfaatrecycling en het terugwinnen van nitraten en nutriënten voor hergebruik en zijn op zoek naar investeringsmogelijkheden.

6. Nederlands-Italiaanse Workshop & Matchmaking Water

Eind mei 2016 (voorlopige data 30 en 31 mei) zal de Nederlandse ambassade in Rome in samenwerking met het consulaat-generaal in Milaan, het Netherlands Water Partnership en andere partijen een *Nederlands-Italiaanse Workshop & Matchmaking Water* organiseren. Vanuit Nederland kunnen bedrijven uit de watersector in brede zin (deltatechnologie, waterzuiveringstechnologie, havenontwikkeling, etc.) zich hiervoor kunnen aanmelden bij het NWP (hierover zal door het NWP ook een nieuwsbericht in de hun Newsletter opgenomen worden). Premier Mark Rutte en de Italiaanse premier Matteo Renzi hebben onlangs in Nederland afgesproken om op enkele groeigebieden de bilaterale samenwerking tussen Italië en Nederland te intensiveren. Hierbij is ook de intensivering van de samenwerking op het gebied van watermanagement opgebracht. Het waterevenement in Rome is een belangrijke follow-up van deze afspraak. Dit evenement is tevens een vervolg op de internationale waterdag 'Creating Sustainable Urban Deltas' dat op 17 september 2015 en marge van de World Expo in Milaan plaatsvond. Deze waterdag was georganiseerd door het NWP op initiatief van de Provincie Zuid-Holland. De Provincie Zuid-Holland heeft haar commitment uitgesproken voor de missie naar Rome en wil zo een belangrijke bijdrage leveren aan het intensiveren van de Italiaans-Nederlandse samenwerking in de watersector.

Naast het identificeren van samenwerking op concrete projecten in Italië is het ook interessant om te kijken naar mogelijkheden voor samenwerking op Europese projecten en op grotere projecten buiten Europa (zie bijv. havenproject ALFAN in Irak, waarbij ook Deltares betrokken is). Ander belangrijk thema voor de Italiaanse sector is de financiering van grote waterprojecten en hoe Nederland en Italië hiermee omgaan. Zo is in Italië de Cassa dei Depositi e Prestiti (www.cdp.it), een publieke bankinstelling die onder het Italiaanse ministerie van financiën hangt en die grote infrastructurele projecten financiert. Massimo Rustico, coördinator internationale betrekkingen van de ANCE is heel geïnteresseerd om ook vanuit NL kant financiële spelers bij het evenement te betrekken en in de workshop in te gaan over hoe NL omgaat met PPF.

Opzet van het programma:

Dag 1:

's middags: *aankomst NL delegatie*

19:00 – 22:30 Nederlands-Italiaans netwerkdiner water op de residentie van de ambassadeur

Genodigden: Nederlandse delegatie: Watergezant Henk Ovink, NWP en Nutrient Platform, leden NWP en NP, Waterschappen, Rijkswaterstaat, Min EZ, Provincies, WaterCampus Leeuwarden, vanuit Italië:

Italiasicura, Ministerie van Milieu, Ministerie van Infrastructuur, Agentschap voor Water- en Milieubescherming, Protezione Civile, relevante Regio's, belangrijke ITA

waterbouwbedrijven/ingenieursbureaus/waterzuiveringsbedrijven/afvalwaterbedrijven, etc.

Circa 40-60 gasten

Mogelijk 1 gastspreker

Dag 2:

Workshop & Matchmaking water

's Ochtends:

Workshop in de vorm van een Dutch-Italian Dialogue on Water Management

- Circa 30 minuten plenair deel: welkomstwoord ambassadeur, introductie NL situatie door Henk Ovink, introductie ITA situatie door Mauro Grassi, Directeur Italiasicura
 - Daarna discussie aan verschillende thematafels (8-10 deelnemers per tafel). Voorstel voor moderator: NL waterexpert
- Mogelijke thema's:
- NL-ITA samenwerkingsmogelijkheden op Europese projecten (o.a. Horizon 2020)
 - NL-ITA samenwerking voor gezamenlijke waterbouwkundige projecten in derde landen
 - Aanpak van stedelijke waterproblematiek in NL en ITA
 - NL-ITA samenwerking op het gebied van afvalwaterzuivering, drinkwatervoorziening en recycling uit water

- NL-ITA samenwerking op waterbouwkundige projecten in ITA (kustbescherming, rivierenbescherming, ruimte voor de rivier, building with nature,..)
- E.a.
- Aspect van financiering wordt integraal meegenomen in alle ronde tafels
- Presentatie van conclusies door tafelleiders
- Identificeren van concrete follow-up activiteiten in NL-ITA samenwerking op watergebied – moderator

Netwerklunch met tevens start van individuele matchmaking gesprekken

Fotomoment van hele delegatie

's Middags

Individuele matchmaking gesprekken tussen NL en ITA waterbouwbedrijven, financiële instellingen, overheidsinstellingen

Alle NL deelnemers aan de missie hebben een eigen tafel voor individuele gesprekken voor bilaterale gesprekken met een aantal relevante ITA counterparts zoals Italiassicura, Ministerie van Milieu, Ministerie van Infrastructuur, ITA bedrijven (zowel G2G, G2B als B2B)

- Interesse om matchmaking te richten op aan de ene kant de subsector van deltatechnologie en aan de andere kant de subsector afvalwaterzuivering en drinkwatervoorziening. Voor de eerste subsector zijn de gebruikelijke grotere Italiaanse bouwbedrijven (zie lijstje hierboven) en grotere ITA ingenieursbureaus relevant, maar betreft een beperkt aantal spelers. Voor de tweede sector is ook het ITA MKB in de (water)bouwsector interessant om erbij te betrekken.

Afsluitende netwerkborrel

Mogelijke locatie: ANCE, residentie van ambassadeur,.....

Partners vanuit Italiaanse kant: Italiassicura, Ministero dell'Ambiente, ANCE (Associazione Nazionale Costruttori Edili), OICE (ITA branchevereniging van ingenieursbureaus),.....

7. Bijlagen

Bijlage 1: *"Il Piano contro le alluvioni nelle città metropolitane"* (Plan tegen overstromingen in stedelijke gebieden)

Bijlage II: Survey 2015: The Italian Construction Companies in the World

Bijlage III: Overzicht kansen voor samenwerking met Nederland op regionaal niveau: Regio Lombardije, Regio Ligurië, Regio Veneto, Regio Emilia Romagna, Regio Piemonte, Regio Toscane, Regio Lazio

Bijlage III Overzicht kansen voor samenwerking met Nederland op regionaal niveau

1. Regio Lombardije

De regio Lombardije heeft grote interesse voor uitwisseling van kennis met Nederland op het gebied van water als het gaat om:

- Beheer van stormwater, stedelijk afvalwater scheiding en herstel van (water)bodemkwaliteit;
- Waterproblemen veroorzaakt door landbouw (nitraatverontreiniging, ammoniakuitstoot en fosfaatrecycling);
- Circulaire economie en hergebruik van water (mogelijkheid tot verkrijgen Europese financiering);

Provincie Zuid-Holland en Regio Lombardije werken sinds Expo Milaan 2015 in toenemende mate samen o.a. rondom de problematiek van watervervuiling door intensieve veeteelt en de daaraan gelieerde fosfaatrecycling alsmede grootstedelijke water problematiek (Milaan: scheiding van water naar kwaliteit, afvoer van water bij overvloedige regenval). De samenwerking tussen Zuid-Holland en Lombardije heeft ook een strategische doel t.w. gezamenlijk lobbyen, verbeterde toegang tot EU-fondsen waaronder

Horizon 2020 en andere initiatieven zoals Vanguard (zie Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling 2014-2020). In juni 2016 zal een delegatie van Regio Lombardije o.l.v. wethouder Terzi van Milieu een bezoek brengen aan Provincie Zuid-Holland om nader in te gaan op kansen voor samenwerking op het gebied van water en innovatie.

2. Regio Ligurië

Van alle regio's heeft Ligurie de grootste bijdrage gekregen om de ernstige overstromingsproblemen te bestrijden. Door de Regio Ligurie zal in de eerste helft van 2016 het volgende project aanbesteed worden:

- *Scolmatore del Torrente Bisagno – 165 miljoen euro*
Het betreft de aanleg van een Floodway om het overtollige stormwater van de rivier Bisagno naar de kust te leiden. De Europese aanbesteding wordt verwacht in zomer 2016 met als opleveringstermijn 2020. Het Italiaanse ingenieurbureau Technital is momenteel nog bezig het project in kaart te brengen. Regio Ligurië in de lead.

Een andere aanbesteding betreft:

- *Adeguamento del tratto terminale del Torrente Bisagno - completamente - 95 miljoen euro*
Het betreft de derde fase van de overkapping van de Bisagno in de wijk la Foce in Genua. Een deel van dit project *Copertura nel tratto terminale del torrente Bisagno - 2°Lotto 3°stralcio* is op 21 januari j.l. aanbesteed voor een bedrag van 59 miljoen euro. De aanbestedende partij is de Comune di Genova. De termijn voor het indienen van een offerte is 18 maart 2016.

Hierbij ook de link naar de Nederlandse tekst van de aanbesteding op de site van de EU:

<http://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:24972-2016:TEXT:NL:HTML&src=0&tabId=2>

Eerder gemelde werkzaamheden in de Haven van Genua (verplaatsing van de waterkering voor de haven om toegang mogelijk te maken voor nieuwe generatie bulkcarriers en container schepen) is voorlopig uitgesteld. Dit is een zeer groot project. Verder kampt de haven met toegangsproblemen over land e.d. De ontwikkelingen hieromtrent worden in de gaten gehouden.

3. Regio Veneto

Ingenieurbureau Thetis (dochteronderneming van Consorzio Venezia Nuova uit Venetië, belast met het bekende MOSE-project zal worden verkocht. Men heeft een sterke voorkeur voor Nederlandse overname. Strategisch kan een overname door een Nederlandse partij interessant zijn uit oogpunt van betere toegang tot de Italiaanse markt. Bijzondere kennis van Thetis (gebruik van caissons bij waterkeringen) kan interessant zijn voor een Nederlandse partner. Thetis is ook sterk betrokken geweest bij milieu-gerelateerde werkzaamheden in de kwetsbare lagune van Venetië (laag liggende eilanden). Communicatie is uitgezet via NWP naar mogelijk geïnteresseerde partijen in Nederland.

De firma WaterQ (lid NWP) heeft CG Milaan laten weten een contract te hebben afgesloten met het Italiaanse overheidsbedrijf S.I.F.A. S.C.p.A. voor wat betreft de waterzuiveringswerkzaamheden (vervanging membranen) bij Porto Marghera (ex-industriegebied bij Venetië). CG zal de ontwikkelingen tijdens het vijf jaar durende project blijven volgen.

Het water-technologiebedrijf Nijhuis is een joint-venture aangegaan met het Italiaanse ingenieurbureau Sinetra en richt zich vooral op de B2B markt (waterzuiveringsinstallaties voor bedrijven plus de mogelijkheid tot valorisatie)

4. Regio Emilia Romagna

De volgende onderwerpen kwamen aan bod waarvoor deze regio samenwerkingsmogelijkheden ziet met Nederland:

- Kustbescherming en -onderhoud volgens het principe '*Building with Nature*'. De Adriatische kust kampt met ernstige kusterosie. Men is op zoek naar een duurzaam model waarbij de onderhoudskosten zoveel mogelijk worden beperkt en de (zeer belangrijke; 10% van regionale inkomsten) toeristische sector kan blijven floreren.
- Overstromingsproblemen rivieren van met name de Po rond de stad Piacenza. Meer ruimte creëren, daar waar mogelijk, voor natuurlijke afvoer van water. De Regio heeft problematiek reeds in kaart gebracht.
- Baggeractiviteiten in de Haven van Ravenna en afvoer van de baggerspecie.
- Interesse voor upgradering van computersystemen voor beheer, toezicht, en inspectie van de off-shore zandhoeveelheden en modellering- en simulatie instrumenten bodemonderzoek.

5. Regio Piemonte

- Piemonte is in 1992 en 1994 door hevige overstromingen getroffen. In 1994 zijn ook de productiehallen van Ferrero (Nutella) ondergelopen. Reeds in de jaren negentig zijn efficiënte werkzaamheden van start gegaan om overstromingen te voorkomen en het lijkt dan ook dat Piemonte de situatie tamelijk goed onder controle heeft.
- Het overschot aan nutriënten dat in de Po terecht komt is daarentegen wel een probleem. Piemonte moet net als Lombardije op zoek naar oplossingen omdat de nitraatconcentratie in het bovenste grondwater de norm overschrijdt. (ter info: Universiteiten van Turijn en Wageningen werken samen in een programma m.b.t. "Reused Waste" (fosfaat-recycling).
- Op het gebied van drinkwatervoorziening is een grote verandering gaande in Piemonte. Eerder waren er 6 verschillende beheerders, dat zal er straks nog maar 1 zijn. Dit moet leiden tot een besparing in de kosten zodat men meer kan investeren in de noodzakelijke vernieuwing van de zuiveringsinstallaties. Onduidelijk is of hiervoor een beroep zal worden gedaan op Nederlandse expertise.

6. Regio Toscane

De Regio Toscana heeft er in 2015 veel aan gedaan om aanbestedingsprocedures voor watergerelateerde projecten te versnellen. De regionale wetgeving is hiervoor aangepast. Toscane is hiermee koploper in Italië. De belangrijkste gebieden waar projecten gedaan zullen worden zijn Florence, de Maremma (kust ten zuiden van Livorno), het gebied in de buurt van Massa Carrara. In Florence betreft het vooral verschillende projecten met betrekking tot de rivier Arno en een aantal kleinere projecten van bedijking van beken en kleinere rivieren. In de Maremma betreft het vooral projecten voor zandsuppletie van de stranden en het tegengaan van verlaging van de kustgebieden. In Toscane zullen in de toekomst meer projecten komen. In het verleden zijn hier veel onderhoudsprojecten gedaan voor projecten van kleine omvang. In de toekomst zullen er meer grotere projecten komen, vergelijkbaar met de Regio Lazio. In het verleden had Toscane beperkte financiële middelen beschikbaar, maar nu heeft de regio meer fondsen. Voor de komende jaren heeft de regio circa 600 miljoen euro beschikbaar voor projecten op het gebied van hydrogeologische rampen.

De Havenautoriteit van Livorno heeft onlangs een grote aanbesteding gepubliceerd in het Italiaanse Staatscourant (datum publicatie: 14.01.2016):

Aanbesteding Haven van Livorno (Darsena Europa), Regio Toscane

Korte beschrijving van de aanbesteding:

Aanbesteding voor het ontwerp en de bouw van de haventerminal Darsena Europa in de Haven van Livorno. Het betreft de herstructurering van deze haventerminal die bestaat uit een aantal onderdelen: het maken van een ontwerpplan, een milieu-impact studie, een studie op de impact in het landschap; de uitvoering van de bouwwerkzaamheden van de Terminal; het bouwen van dijken en kades, het uitvoeren van baggerwerkzaamheden, de inrichting van de terminal, het plaatsen van elektrische en waterinstallaties, bestrating, aanleg van wegen en een spoorwegterminal, etc.

Contactgegevens:

Het indienen van een offerte kan door te schrijven naar onderstaand adres:

Autorità Portuale di Livorno

Scali Rosciano 6

Contactpersoon: Responsabile Unico del Procedimento — ing. Enrico Pribaz

Ter attentie van: Responsabile Unico del Procedimento — ing. Enrico Pribaz e Ufficio Gare e Contratti

57123 Livorno

ITALIA

Telefoonnummer: +39 0586249411

E-mail: appalti.aplivorno@pec.porto.li.it , appalti@porto.livorno.it , pribaz@pec.porto.li.it

Fax: +39 0586249508

Website:

<http://www.porto.livorno.it>

Deadline:

Het indienen van een offerte kan tot 22.3.2016 om 12.00 uur

Offertes moeten in het Italiaans worden ingediend.

Projectomvang:

Het totale bedrag van het project is 504.460.000 euro.

Volledige aanbesteding:

De Italiaanse tekst van de aanbesteding is te vinden op de link:

<http://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:11067-2016:TEXT:IT:HTML>

7. Regio Lazio

De Regio Lazio en de Regio Veneto zijn de ITA regio's waar het meest wordt geïnvesteerd aan zandsuppletie in ITA. Zo is de afgelopen 15 jaar in heel ITA 20 miljoen m³ zand op de stranden opgespoten. Hiervan is 7 miljoen m³ gedaan in de Regio Lazio, op kleine afstand gevolgd door de Regio Veneto (het gebied van de Lagune van Venetië).

De Regio Lazio heeft voor 2016-2017 16 miljoen euro beschikbaar voor kustbescherming. Noodzakelijke maatregelen: 70% hiervan moet gebruikt worden voor ophoging van stranden, 30% hiervan moet gebruikt worden voor de aanleg van kustbeschermingsbarrières zoals pieren/landtongen. Gelden voor investeringen in de watersector in de Regio Lazio zijn afkomstig van de nationale overheid en vanuit EU-fondsen 2014-2020.

Binnen het ITA Waterplan voor stedelijke gebieden (naam in ITA (zie hiervoor ook het document dat wij eerder dit jaar hebben opgesteld "Ontwikkelingen in de ITA watersector" en bijlage) is ook Rome opgenomen, maar niet als eerste prioriteit. Onder steden met de hoogste prioriteit vallen Genua, Milaan, Venetië, Florence e.a. Voor Rome zou 90 miljoen euro nodig zijn om in het kader van het project Aree Metropolitane verschillende investeringen te doen. De Interventies in Rome zijn van tweeledige aard:

- Een deel van Rome ligt in de delta van de Tiber. Dit gebied richting de kust (Fiumicino, Ostia) wordt vaak getroffen door overstromingen, omdat het gebied deels onder zeeniveau ligt. Hier zijn interventies nodig voor betere drainage en bescherming van het deltagebied;
- In het meer stroomopwaarts gelegen centrale deel van Rome betreft het vooral onderhoudswerkzaamheden aan de Tiber .

In de rest van de Regio Lazio betreft het vooral overstromingsproblemen meer stroomopwaarts van de Tiber en van andere rivieren (o.a. Marta). Hiervoor zijn interventies van bedijking noodzakelijk en tevens interventies om meer ruimte voor de rivier te creëren waar mogelijk. De Regio Lazio heeft voor deze projecten nog 90 miljoen euro beschikbaar. Wel is hierbij aangegeven het om een groot aantal kleinere projecten gaan.

Voor wat betreft een betere bescherming van de Tiber, kijkt de Regio Lazio met grote interesse naar de Nederlandse benadering van 'Room for the River': extra overstromingsruimte creëren buiten de oevers van de Tiber meer opwaarts om stroomafwaarts vooral Rome (enige grote stad die naast de Tiber ligt) te verdedigen. Ook de Toezichthouder op het Stroomgebied van de Tiber (Autorità di Bacino del Tevere) heeft dit aangegeven.

NB: Elke regio kan via de website van Rendis (<http://www.rendis.isprambiente.it/rendisweb/#>), onderdeel van ISPRA, de voorstellen voor interventieprojecten ter bescherming en bestrijding van geohydrologische rampen uploaden. Interessante regio's in Zuid-Italië op watergebied zijn vooral Campanië, Sicilië en Puglia.